

Квасневска Е. А. Отображение антропонимии Подольского Побужья в названиях населенных пунктов.

Осуществлено семантико-словообразовательный анализ ойконимив Подольского Побужья. Проанализировано образование названий населени х пунктов, которые происходят от личных имен, фамилий, прозвищ. Отражена роль и значение топооснов и топоформантов. Выделены закономерности в строении и образовании топонимов. Обнаружено по данным лингвистических исследований, что суффиксы – ів (-ів) – служат и служили средствами выражения принадлежности.

Ключевые слова: ойконим, топооснова, топоформант, Подольское Побужье, топонимика, географические названия.

Надійшла до редколегії 03.07.2013

УДК 551.435.8 + 556.06 + 556.535 + 911.52

Коржик В. П.

Національний природний парк «Хотинський»

**ЛАНДШАФТИ
ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СОЦІОЕКОЛОГІЧНИХ СИТУАЦІЙ**

Ключові слова: ландшафт, екстремальна соціоекологічна ситуація, негативні геодинамічні процеси

У людини, як доволі пластичної у пристосуванні до природно-антропогенного середовища біосоціальної істоти, життєдіяльність відбувається у широкому спектрі конкретного ландшафтного різноманіття. В ході територіальної експансії історико-географічного процесу освоєнню підлягають й ті ландшафти, де параметри їх функціонування стосовно соціуму часто набувають екстремальних показників і створюють для людини чимало проблем екологічного та супутнього соціально-економічного порядків [3].

Нині прийнято оперувати чотирма визначеннями ландшафтів [1, 9], які з погляду різних категорій наукових користувачів мають право на існування та застосування. Втім, з позицій практичного менеджменту природокористування, здійснюваного державною владою та її територіально-галузевими установами, важливим завданням є «подання» ландшафту у формі, ментально зрозумілій і доступній для середньо пересічного чиновника-управлінця на всіх щабелях законодавчої та виконавчої влади, зокрема і Міністерства надзвичайних ситуацій. Для цієї категорії громадян будь-якої держави вся есенція ландшафтознавчої науки полягає у простому запитанні: де, коли і як передбачати екстремальні явища і що робити у випадку їх виникнення? Для усвідомлення ними природничо-техногенних чинників слід виділяти і оперувати більш зрозумілими для сприйняття поняттями і критеріями (з перспективною метою розробки і дотримання певних вимог щодо оптимізації природокористування та прописки системи заходів по зменшенню негативного впливу і їх «економізації»).

З цією метою автор ставить завданням публікації обґрунтувати доцільність застосування поняття «ландшафти екстремальних соціоекологічних ситуацій» і виділити їх основні типи (роди, категорії чи інші синоніми, що не має дотичної принципової різниці). Під соціоекологічною ситуацією автор розуміє стан природно-антропогенного (сучасного) середовища (геореалів), котрий створює певні проблеми для нормальної життєдіяльності суспільства в конкретному ареалі їх прояву, і на вирішення яких (по можливості) орієнтовані його зусилля.

До ландшафтів екстремальних соціоекологічних ситуацій, на думку автора, слід відносити ті ландшафти будь-якого рангу, де існує найбільша небезпека територіально узвичаєного прояву природних аномалій та негативних для суспільства і створеного ним середовища явищ. Тобто ті, що пов'язані з постійною дією чи періодичною активізацією динамічних (екзогенних геологічних, гідрологічних та інших) процесів, поширених чи локалізованих відповідно до характеру свого прояву, і які доволі чітко візуалізуються на місцевості. До таких ландшафтів людина певним чином адаптувалась психологічно, відпрацювала певний організаційно-технічний інструментарій, закріпила деякі культурно-господарські традиції і стиль соціальної поведінки.

При розгляді цієї категорії ландшафтів цей термін вживатимемо у нетаксономічному значенні, тобто для означення територій з певним характером краєвиду, превалюючим і визначаючим специфіку динамічним природним процесом, на негативну дію якого спрямовується вся організаційно-практична увага державних і недержавних органів. В ідеальному варіанті вони повинні бути ментально сприйнятними у масі всього населення.

Більшість з екстремальних ситуацій мають суто природне походження, однак за декілька тисячоліть активної перетворюючої діяльності людини вони зазнали кількісно-якісних модифікацій і деколи камуфлюються впливом антропогенного чинника, на який нині прийнято посилались у всіх сумнівних і малозрозумілих випадках. В сучасному середовищі у триваючих процесах коеволюції важко розрізнити чисто природні та антропогенні складові. Тому, на думку фахівців [10], з сучасною реальністю правильніше співвідносити не самий ландшафтний комплекс, що склався раніше, а нинішній його стан, особливо різні стани динамічної рівноваги в різній мірі антропогенно змінених і цілеспрямовано підтримуваних людською діяльністю на заданому рівні експлуатації геосистем.

З цієї причини певним чином варто розрізняти ландшафти природно «запрограмовані» на прояв екстремальних флуктуацій у своїй еволюції, та ландшафти, де в різній мірі на них нашарувались результати людської діяльності, які можуть збільшувати притаманні, характерні для них екстремуми чи провокувати появу нових. Натомість, не беремо до уваги такі відчутні і соціально значимі процеси і явища, як землетруси, що поширюються на великі площі і спричинені переважно ендегенними

чинниками незалежно від ландшафтного покриття. В тій же мірі не варто виділяти ландшафти техногенного радіаційного забруднення, оскільки в цю зону випадково і одноразово потрапляють ландшафти різних генетичних типів.

Найбільш характерними ландшафтами екстремальних соціоекологічних ситуацій є долинно-заплавні, де руслові процеси визначають надзвичайно високу динамічність функціонування і еволюції геокомплексів, а також найбільшу амплітуду екстремумів прояву гідрометричних показників. Екстремальними негативними явищами є повені, потопи, затоплення, руйнування берегів та розміщених на них споруд, активізація прируслових зсувів та обвалів внаслідок підмиву, надзвичайні меженні рівні та інші притаманні явища.

Повені і пов'язані з ними збитки є типовими майже для всіх річок. Причин екстремальних соціоекологічних ситуацій декілька [7, 8]. Основна – вперте і злісне нехтування правилами техніки безпеки і розміщення соціально—господарських та житлових об'єктів в зоні річкових заплав. Цілком зрозуміло, що рівень збитків напряму залежить від кількості вкладених матеріально-фінансових ресурсів у сумнівні проекти щодо використання цих територій.

Теоретико-методологічною проблемою в цій галузі природокористування є принципове визначення понять «заплава» і «надзаплавні тераси» у конкретних геоморфологічних умовах. Заплавою, за своїм прямим трактуванням, визнається та частина днища річкової долини з певним висотним рівнем, що регулярно чи епізодично, навіть раз на 100 – 1000 років, затоплюється річковими водами. В її межах відкладаються руслові літофації і формується специфічний гідрологічний режим, отже й призначені до цих умов ґрунти, рослинні асоціації та фауна. Зазвичай, виділяються русло, низька та висока заплави, доволі чітко виражені в рельєфі уступами. До надзаплавних же річкових терас відносять решту різновисотних виположених територій, на які ці руслові процеси вже не поширюються. Тому про ніякі умовності чи припущення щодо ексклюзивних можливостей катастрофічного затоплення останніх не може бути й мови.

На практиці ж цей постулат порушується. Наприклад, за даними різних авторів, в долині р.Прут висота першої тераси приймається за 3 – 4 м, другої тераси – 5-8 м. У рівнинній частині р.Черемош перша тераса підвищується над руслом на 3-5 м, другої біля м. Вашківці – понижується до 5 м. На Дністрі висоти першої та другої терас визнаються аналогічними до прутських. В долині р.Серет рівень першої тераси дещо вищий – від 4-5 до 6 м. Максимальні підйоми води у Пруту сягають 7 м, Сіреті – 6 м, Дністрі – 11 м. Одразу виникає суперечність між такою висотною трактовкою цих надзаплавних терас та тим фактом, що перші тераси цих річок доволі регулярно потерпають від повеней, а другі – частково. То ж, чи відповідає перша тераса річок, інтенсивно заселена і аграрно освоєна, своїй природній

функції і ортодоксальному визначенню, чи все-таки вона не перша надзаплавна, а лише (над)висока заплава?!

Нарешті, наявність в межах «першої» тераси великої кількості яскраво виражених старичних понижень з водоймами та осередками водно-болотної рослинності більш ніж доказово свідчить про незавершеність її розвитку як надвисокої заплави і невідповідність критеріям першої, дійсно надзаплавної. В останні стадії голоцену завдяки глибинній русловій ерозії продовжується лише процес формування нинішньої заплави з перманентним відчленуванням від першої надзаплавної тераси. Тому, напевне, необхідно першу і другу тераси об'єднати у одну спільну, оголосивши її надвисокою заплавою, тим самим позбавивши себе ілюзій повеневої невразливості на решті території.

Практичним наслідком повинна бути необхідність врахування факту еволюційної «незавершеності» перших надзаплавних терас і обов'язкового внесення до відповідних документів і картографічних матеріалів розробки обласної та районних Схем планування територій вкрай реальний коректив, жирною червоною лінією окресливши заборонну зону для житлово-комунального та інших видів будівництва.

Оскільки всі соціо-екологічні проблеми системні по своїй суті, то не можна оминати й такого важливого аспекту, як ментально-психологічна складова людського феномену. Варто лише задатись риторичним питанням: якщо територія регулярно затоплюється, з великими матеріальними втратами та жертвами, то чому в цих зонах мешканці із завидною впертістю і наполегливістю продовжують будуватись? Наприклад, за історико-археологічними даними [8], в межах «першої» тераси практично відсутні археологічні пам'ятки, а окремі поселення існували на підвищених останцях або захищались оборонними валами (стародавній Черн). Основні шляхи сполучення пролягали схилами третьої і вищих терас. До них також були приурочені і всі поселення. Логічно припустити, що перша тераса з численними річковими старицями відносно донедавна була заболочена чи, принаймні, перезволожена, вкрита важко прохідними дерево-чагарниковими заростями і регулярно підтоплялась. З цих причин здоровий глузд підказував населенню не будуватись в цій місцевості, чого важко сказати про пізніші часи екстенсивного і інтенсивного природокористування в річкових долинах. Тому і розміри збитків, за якими оцінюється «вартість» прояву катаклізму, напряду залежать від зусиль конкретної нерозумної людини – збиткодавця, а не від примх природи.

Закономірні регулярні повені не можуть у повній мірі набувати масштабів екологічних катастроф, якщо дотримуватись певних превентивних і виважених заходів. До них треба бути завжди готовими. Насамперед, слід робити належні висновки. Зокрема, враховуючи позитивний досвід інших країн, які стикаються з подібними проблемами, доцільно було б переглянути архітектурні традиції і перейти на будівництво будинків на палях або високих фундаментах. В разі незгод власників дозволяти їм будівництво в потенційній зоні затоплення лише за умов

дотримання певних технічних вимог безпеки і під обов'язкове страхування будівель і майна. Нарешті, дослідження і оприлюднення проблем, пов'язаних з катастрофічними природно-антропогенними аномаліями, актуалізує необхідність екологічного виховання усього населення, адже вони із завидною постійністю нагадують впертому Гомо двічі сапієнсу про власну безвідповідальність.

Узбережні ландшафти також з повним правом можуть відноситись до соціо-еко-екстремальних. Їх контактна природа в смузі суша – водойма напряду залежить від динаміки і активності прояву гідрометричних показників. На спеціальну увагу заслуговують активні геодинамічні процеси: абразія, обвали, сингенетичні зсуви, карст та т.п., що визначають поточний стан берегів, тренд і динаміку їх еволюції. Так, активна морська денудація берегів південного Криму ставить під загрозу цілісність всього зсувного південного макросхилу гірського масиву з усіма курортами, здравницями та населеними пунктами. На Дністерському водосховищі проектна смуга «переробки» (повного руйнування) берегів на період його функціонування (150-200 років) передбачена шириною до 50-100м. На інших великих водосховищах України (Дніпровський каскад) вона вже сягає місцями понад 100 м.

Предметом особливої уваги в смузі відкритих океанічних берегів є потенційні зони затоплення хвилями цунамі; в зонах заток з низькими берегами не меншу загрозу становлять надвисокі і тривалі сейші (наприклад, періодичні затоплення Санкт-Петербургу водами Фінської затоки і Неви). Потенційно зростає небезпека затоплення узбереж в зонах сучасних тектонічних опускань території (узбережжя Польщі, Німеччини, Нідерландів, Данії, Бельгії, півдня України та сусідніх країн).

Проте найбільшу потенційну загрозу, що стає реалістичною з кожним подальшим роком, є підняття рівня води у світовому океані, спричинене таненням льодовиків Гренландії та Антарктиди, і затоплення низин всіх узбереж до висоти 50-60 м. над нинішній рівнем. В разі їх активізації спричинюється глобальна соціоекологічна катастрофа з важко прогнозованим сценарієм подальшого існування взагалі людства на планеті.

До регіонів екстремальних соціоекологічних ситуацій неодмінно слід відносити **карстові ландшафти** (різних масштабів, типів і рангів – від ландшафтів до урочищ). Особливість карстогенезу – розвиток у тривимірному просторі і чітка приуроченість до поширення карстуючихся відкладів. Карст розвивається у породах різного літологічного типу (карбонатах, гіпсо-ангідритах, солях, кластичних породах на різному розчинному цементі), що мають різну розчинність, геохімічні особливості процесів і морфологічну вираженість поверхневих та підземних форм. Темпи й особливості карстогенезу в багатьох залежать від позиційних чинників, передусім, розміщення порід стосовно земної поверхні, характеру залягання та просторового взаємовідношення з іншими відкладами. За цим параметром розрізняють голий, задернований, покритий та броньований карст, а вони, в свою чергу, визначають ступінь поверхневої ідентифікації

наявності самого процесу. З цієї причини небезпечні соціо-екологічні ситуації доволі важко прогнозовані, а в разі броньованого карсту він стає «невидимим» навіть для багатьох спеціалістів [5] аж до моменту раптового розкриття.

Основні небезпеки для життєдіяльності і господарювання становлять раптові (як правило) неочікувані провали земної поверхні різних масштабів, регіональна гідродистрофія, забруднення підземних карстових вод різними токсичними та небезпечними речовинами і сполуками, раптові прориви вод з підземних резервуарів на поверхню чи, навпаки, щезання поверхневих водойм крізь понори та інше, що тягне за собою значні матеріальні збитки [4, 6]. Поверхнево ці явища доволі локалізовані, хоча при великих масштабах підземних порожнин вони з часом неодмінно набувають небезпечного територіального поширення.

Саме така ситуація прогнозується на полігоні поширення спелеокарстової системи «Попелюшка» («Золушка») у Прут-Дністерському межиріччі Чернівецької області в трансекті Хотин-Рукшин-Крива-Драниця, де за багатьма даними [2, 4–6, 11] сформована велетенська лабіринтова печера у гіпсах з перспективами передбачення її розмірів (довжини) понад 10 тисяч км. Вона утворена за рахунок підвододільного реверсного перетоку вод Дністра та Прута, але на більшій частині функціонує у формі броньованого карсту. Візуально карстові ландшафти простежуються у днищах та нижніх частинах схилів долин приток Прута і Дністра, а також (в межах трансекти) у високій заплаві Прута, його першій – четвертій терасах, на трій - четвертій терасі Дністра.

Зсувні ландшафти (різних масштабів і рангів – від ландшафтів до урочищ) доволі поширені, але регулярно привертають увагу лише в місцях постійної чи епізодичної активізації. Зазвичай, приурочені до крутосхилів зі стрімкістю понад 15° . Масштаби також різні – від невеликих осовів до грандіозних амфітеатрів з амплітудою вертикального зміщення блоків понад 1-2 км (зсув-обвал на Памірі поблизу селища Сарез на початку ХХ століття). Відрізняються характерним рельєфом і динамікою проявів. Небезпечним є раптовість прояву активності в ареалах людської життєдіяльності. На відміну від попередніх ландшафтів, тут можливе довгострокове прогнозування потенційного територіального прояву і розробка превентивних заходів по попередженню активності чи зменшенню матеріальних збитків. Так, 25% території Чернівецької області є зсувонебезпечними; щорічно фіксується декілька резонансних зсувів.

Ерозійні ландшафти можна вважати за такими в місцях активного і територіально поширеного розвитку водно-ерозійних процесів і форм. В більшості випадків вони є характерним елементом так званого бедленду. Ерозійні процеси поширені на поверхні земної кулі і є важливим чинником (і інструментом) у забезпеченні кругообігу матерії в системі суша – водойма. Проблему становлять малоконтрольовані темпи прояву ерозії і матеріально-фінансово-технічні труднощі у застосуванні дієвих протиерозійних заходів.

Вулканічні ландшафти як такі приурочені до ареалів прояву вулканічної активності і формування специфічних поверхневих форм – конусів, кратерів, лавових покривів тощо. Можна розрізнити вулканічні ландшафти діючих та тих, що вже припинили функціонування, вулканів. В залежності від характеру лави, типу та часу вивержень сформовані різноманітні за характеристиками ландшафти: конусо-вулканічні, трапові, кальдерні та т.п. Суміжні і віддалені ландшафти, де лише осіли і з'акумуляувались зважені продукти виверження, не відносяться до цієї категорії, оскільки їх функціонування визначається іншими чинниками.

Екстремальні соціоекологічні ситуації виникають в разі подальшої експансії суто вулканічних процесів і форм на суміжні ландшафти (подальший наступ лави, критичне накопичення продуктів виверження) та поширення негативної дії окремих компонентів (газів, попелу) на більш віддалені території, де цього раніш не траплялось або залишилось за межами історичної пам'яті населення.

До ландшафтів екстремальних соціоекологічних ситуацій доцільно відносити **зональні ландшафти критичних біоекологічних умов**, не зважаючи на таксономічне різноманіття конкретних геокомплексів. До таких нині належить підзона південного степу, де регулярно проявляються посухи, вітрова ерозія ґрунтів, відчувається зростаюча ксерофітизація. Класичним прикладом у значно більшому масштабі є зона наступу пустелі Сахара на савани, тобто Сахель, де у 20 країнах в різній мірі гостроти проявляється гуманітарна катастрофа, що зачіпає інтереси багатьох інших країн світу. В цих ландшафтах екстремальні погодні явища лише стимулюють і підсилюють загальний тренд їх подальшої еволюції.

До ландшафтів екстремальних соціоекологічних ситуацій не варто, на мою думку, відносити регіони з **проявом селей, снігових лавин, льодовиків**. Снігові лавини характерні для альпійсько-субальпійської зон гірських масивів і епізодично можуть формуватись на видовжених крутосхилах середнього висотного ярусу. Не зважаючи на деколи сумні наслідки їх дії, вони генетично притаманні для свого місцепрояву і ареалу. Тому вся провина повністю лягає на необачних відвідувачів, що опинились невчасно і не в тому місці. Це ж стосується і селей, чітко локалізованих днищами річкових долин. Льодовики можуть становити пряму загрозу лише в разі експансії свого тіла на більш низькі яруси гірських ландшафтів внаслідок прогресуючого багаторічного похолодання.

Багатотисячолітня, деколи невдала, практика природокористування призвела до активізації природних і виникненню нових небажаних процесів, отже і загроз. В зону їх дії потрапили реально чи потенційно значні території генетично різноманітних ландшафтів. Щодо цього, то поняття ландшафтів екстремальних соціоекологічних ситуацій розкривається у всій своїй повноті і значимості. Деякі ландшафти штучних потенційно-прямих екоекстремальних ситуацій є аналогами раніш виділених мною градацій.

Ландшафти великих штучних водоймищ є самі по собі осередком соціо-екологічних проблем; їх спектр і характер залежить від типу,

параметрів, зонально-азональних рис, геолого-геоморфологічних особливостей суміжжя. Наприклад, для «рівнинних» водосховищ типовою проблемою є підтоплення і заболочення суміжних ділянок, «цвітіння» води і замори риби. Для «гірських» водосховищ (Дністерського каньйонного типу) найбільш проблемними є швидке замулення ложа і «мертвого» об'єму водоймища, акумуляція великої кількості пластикового сміття (яке поки що не піддається утилізації), припинення прохідної міграції багатьох видів риби і деградація іхтіокомплексу, екологічно невиправдані коливання рівня води у водоймищі з висиханням нерестилищ, денудація берегів, скидання у нижній б'єф холодних вод тощо.

Крім того, великі штучні водоймища самі по собі несуть потенційну техніко-соціальну загрозу для усього річкового пониззя (вірогідність прориву гребель і катастрофічних затоплень, деформація природного гідрологічного циклу з обмеженням промивання аквальних та заплавлених геоконструкцій пониззя у весняний період).

В місцях поширення природного карсту додаткову соціоекологічну напругу додає його техногенна активізація, що в десятки і сотні разів прискорює природні темпи. Так, завдяки постійному функціонуванню Кривського гіпсового кар'єру (с.Крива, Республіка Молдова) на площі понад 500 км² в межах поширення спелеокарстової системи «Золушка» на терені України в останні десятиліття відмічено понад 250 «свіжих» провалів, а інженерно-геологічна обстановка прогресивно погіршується [2, 4, 6, 11]. Аналогічна ситуація склалась і в басейні р. Совиця-Заставнівська, де внаслідок порушення гідрогеологічного режиму меліоративними роботами активізувався міжрічковий перетік з масовим утворенням провалів та гідродистрофією суміжної долини. Катастрофічний бедленд площею понад 20 км² сформувався в околицях м.Миколаїв (Львівська область) за рахунок постійного водовідливу з кар'єру.

Принципово нових якостей набувають ландшафти в місцях розміщення підземних виробок корисних копалин, передусім кухонної та калійної солей. Внаслідок нестійкості та швидкої розчинності цих порід на поверхні в кінцевому випадку формуються масові провали з різними параметрами – від перших метрів ширини і глибини до сотень (Солотвина, Калуш в Україні, Березники в Росії). Деяко подібне відбувається в регіонах видобування вугілля, де до провалів над штольнями додаються терикони «пустої» породи (зсуви, задимлення) та агресивні шахтні води. Зростаючу загрозу екологічній стабільності становлять геоконструкції сміттєзвалищ, які за своїми масштабами вже виходять за рамки рангу місцевостей і у подальшому перетворюються на осередки багаторічного стійкого забруднення середовища.

Висновки. У практичній розробці перспективних схем планування територій конкретних регіонів, особливо з акцентом на попередження екстремальних явищ, та розробки відповідних менеджмент-планів їх реалізації, крім генетико-морфологічної, позиційно-динамічної, парагенетичної, басейнової та біоцентрично-сітьової ландшафтно-

територіальних структур [1] варто розробляти і затверджувати схеми ландшафтно-територіальних структур екстремальних соціоекологічних ситуацій. Їх найбільш ментальна доступність для управлінської ланки суспільства дозволить сконцентрувати зусилля на наукових і практичних засадах реальної оптимізації природокористування в регіонах прояву значних за масштабами і нанесеними збитками негативних явищ і процесів.

На першочергову увагу заслуговують ландшафти з активним проявом сучасних геодинамічних і гідрологічних процесів – заплавні, карстові, зсувні, узбережні, де їх поширення доволі чітко локалізовано і щодо господарювання у яких можна приймати управлінські рішення на місцевому та регіональному рівні. На загальнодержавному та міжнародному рівні слід вирішувати складні питання координації зусиль на терені зональних ландшафтів критичних біоекологічних умов. Не меншу увагу привертають ландшафти, функціонально пов'язані з існуванням великих штучних водоймищ, техногенною активізацією карсту, провалами над підземними гірничими виробітками, водної ерозії ґрунтів, денудацією узбереж, спричинених антропогенними чинниками.

Щодо актуальної проблеми пристосування до катастрофічних повеней, то необхідне коригування понять «заплава-тераса» і чітке визначення їх функціональної ролі та параметрів.

Список літератури

1. Гродзинський М. Д. Основи ландшафтної екології / М. Д. Гродзинський. - К. : Київський університет, 1993. – 224 с. 2. Коржик В. Техногенна активізація карсту як індикатор розмірів карстових геосистем / В. Коржик, О. Заремська // Наук. вісник Чернівецького ун-ту. – 2001. – Вип.120 : Географія. – С.10-17. 3. Коржик В.П. Екологічні аспекти історико-географічного процесу / В. П. Коржик // Наук. записки Вінницького держ.педагог. ун-ту. Серія: Географія. – 2002. – Вип.1. – С.33-37. 4. Коржик В. П. Соціально-економічні проблеми антропогенного карстогенеза / В. Коржик, О. Заремська // Регіональні аспекти природопольовання. – Chernivtsy – Sosnowiec, 2002 – С.112 –118. 5. Коржик В.П. Карстова інформаційна складова в історико-географічних реконструкціях ландшафтів / В. П. Коржик // Фіз. географія та геоморфологія. – 2005. – Вип. 47. - С. 209-215. 6. Коржик В.П. Карст і печери Буковини. Проблеми моніторингу, охорони і використання / В. П. Коржик. – Чернівці : Зелена Буковина – 2007. – 304 с. 7. Коржик В. Катастрофічні повені як індикатор сучасного долинного морфогенезу / В. Коржик // Наук. вісник Чернівецького ун-ту. – 2011. – Вип. 587-588 : Географія. – С.126-129. 8. Коржик В.П. Повені і посухи на Буковині як елемент геокоінформаційної системи / В. П. Коржик // Наукові записки Буковинського товариства природодослідників. – 2011. – Т.1, вип. 1-2. – С. 145-159. 9. Пащенко В. Різноманітність та історичні трансформації ландшафтів / В. Пащенко // Ландшафти і сучасність. – К.-Вінниця : Гіпаніс, 2000. – С. 57-62. 10. Пащенко В.М. Екоevolюція від сталого розвитку / В. М. Пащенко // Супутник Київського географічного щорічника.– 2005. – Вип.5. – 112 с. 11. Korzhyk V. Zoloushka cave: hypogene speleogenesis or reverse water throughflow? / V. Korzhyk // Hypogene Speleogenesis and Karst Hydrogeology of Artesian Basins. – 2009. – Spec. paper 1. – P.221-222.

Коржик В.П. Ландшафти екстремальних соціоекологічних ситуацій.

Обґрунтовується доцільність застосування понять «соціоекологічна ситуація» та «ландшафти екстремальних соціоекологічних ситуацій», дається їх визначення. Під соціоекологічною ситуацією розуміється стан природно-антропогенного (сучасного)

середовища (геореалів), котрий створює певні проблеми для нормальної життєдіяльності суспільства в конкретному ареалі їх прояву, і на вирішення яких (по можливості) орієнтовані його зусилля.

Ключові слова: ландшафт, екстремальна соціоекологічна ситуація, негативні геодинамічні процеси.

Korzhuk V. Landscapes of extreme socio-ecological situations.

The need of concepts of "socio-ecological situation" and "socio-ecological landscapes of extreme situations" is justified and their definition is given. The socio-ecological situation is understood as the state of natural and anthropogenic (modern) environment (geo-reals), which poses a challenge for the normal functioning of society in a particular manifestation of their area, and to solve them (if possible). The a main types of such landscapes are described, namely the flood plain, karst, landslides, coastal, landscapes zones of critical biological and ecological conditions, and to a certain extent a landscapes with regular displays of avalanches, mudslide, landslides, volcanic activity.

Keywords: landscape, extreme socio-ecological situation, the negative geodynamic processes.

Коржук В.П. Ландшафты экстремальных социэкологических ситуаций.

Обосновывается целесообразность применения понятий «социэкологическая ситуация» и «ландшафты экстремальных социэкологических ситуаций», дается их определение. Под социэкологической ситуацией понимается состояние природно-антропогенной (современной) среды (геореалов), которое создает определенные проблемы для нормальной жизнедеятельности общества в конкретном ареале их проявления, и на решение которых (по возможности) ориентированы его усилия.

Ключевые слова: ландшафт, экстремальная социэкологическая ситуация, негативные геодинамические процессы.

Надійшла до редколегії 24.06.2013

УДК 911.2

Низовцев В. А.

*Московський державний університет
імені М.В. Ломоносова (Російська Федерація)*

**МЕТОДОЛОГИЯ И МЕТОДЫ РЕТРОСПЕКТИВНЫХ
ИССЛЕДОВАНИЙ СТАНОВЛЕНИЯ АНТРОПОГЕННОГО
ЛАНДШАФТОГЕНЕЗА ЦЕНТРАЛЬНОЙ РОССИИ**

Фундаментальной научной проблемой современного ландшафтоведения является исследование основных закономерностей формирования и эволюции ландшафтов на начальных этапах антропогенного ландшафтогенеза, периодизация и синхронизация природной и антропогенной составляющих этого процесса. В нашей стране и за рубежом исследования по истории освоения человеком различных территорий, палеоэкологии и адаптации на ранних этапах становления человеческого общества, как и работы по изучению влияния хозяйственной деятельности человека на природное окружение, получают все более значительное место в историографии. При этом в своих трудах палеогеографы и ландшафтоведы все чаще используют археологические и

ISSN 0868-6939 Фізична географія та геоморфологія. – 2013. – Вип. 2(70)